

УДК 343.3/7

*Острогляд Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Дослідження присвячено аналізу нормативної бази протидії торгівлі людьми. Розглядаються як міжнародні, так і національні нормативно-правові акти. Аналізуються норми Закону України «Про протидію торгівлі людьми». Визначаються проблемні аспекти його реалізації на практиці. Пропонуються шляхи їх вирішення на основі міжнародного досвіду

***Ключові слова:** торгівля, торгівля людьми, постраждалих, країна призначення, переміщення.*

Постановка проблеми. Протягом багатьох років Україна вважається країною походження постраждалих від торгівлі людьми. Проте останніми роками Україна стає також країною призначення. В Україну прибувають іноземні громадяни із країн, де тривають військові конфлікти, у пошуках безпечного місця проживання. Саме вони можуть постраждати від торгівлі людьми на території України, так само, як і громадяни України, можуть потрапити у схожу ситуацію у власній країні. У більшості випадків Україна дедалі більше стає країною призначення для торгівлі людьми з метою трудової експлуатації у сільському господарстві та на будівництві.

Станом на 22.07.2015 Міністерством соціальної політики України 94 громадянам встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, серед яких 88 – громадяни України і 6 іноземців (громадяни Пакистану, Молдови та Російської Федерації). За статтю – 39 чоловіків, 39 жінок і 16 дітей. За видами експлуатації: 42 випадки – трудова експлуатація, 24 випадки – сексуальна, 19 випадків – залучення до жебракування, 4 випадки – змішана експлуатація, 3 випадки – вилучення органів, 2 випадки – продаж малолітньої дитини. Країни призначення (експлуатації): Україна – 37 випадків, Російська Федерація – 37 випадків, Турецька Республіка – 6 випадків, Республіка Польща – 5 випадків, Республіка Молдова – 2 випадки, Республіка Азербайджан – 2 випадки, Держава Ізраїль – 2 випадок, Республіка Сербія – 1 випадок, Грецька Республіка – 1 випадок, Федеративна Республіка Німеччина – 1 випадок. Вид торгівлі людьми: внутрішня (всередині країни) – 31 випадок, міжнаціональна (транскордонна) – 63 випадок [2].

Боротьба зі злочинністю це внутрішня функція держави. Вона здійснюється на підставі національних законів правоохоронними органами. Однак умови боротьби зі злочинністю наразі суттєво ускладнюються поширенням таких злочинів, які становлять небезпеку не тільки для окремих держав, а й для усього людства, тож вимагають спільних зусиль та повсякденного співробітництва держав. Представники міжнародного співтовариства зазначають, що тероризм, корупція, незаконна торгівля наркотиками,

підроблення грошових одиниць, торгівля людьми та інші злочини одержують дедалі більшого поширення. Це пояснюється тим, що організована злочинність набуває транснаціонального характеру. Злочини вчиняються новими, раніше невідомими криміналістам способами, а сама злочинність загрожує життю, безпеці та власності окремих осіб і громад. Тому проблема злочинності, яка ще донедавна вважалась винятково внутрішньою справою держави, вже не може бути розв'язаною урядами на індивідуальній основі [3].

Тільки спільними зусиллями світова спільнота може протидіяти торгівлі людьми. Заходи щодо протидії торгівлі людьми повинні будуватися на основі дієвого національного законодавства, що приймається на базі загальноприйнятих міжнародних норм. Треба відмітити, що в цій сфері вже зроблено досить багато позитивних кроків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розуміння суб'єктів кримінально-правової політики в тій чи іншій мірі досліджувалося в працях таких науковців, як: Ємець О., Кушнір О., Саїнчин О. та ін. Проте зазначені дослідження, з різних причин, не розглядали питання правової бази протидії людям з точки зору міжнародного та національного законодавства, не визначали проблемні аспекти реалізації національного законодавства.

Постановка завдання. Метою даної роботи є виявлення суперечностей в правовому регулюванні протидії торгівлі людьми, а також подальше формулювання пропозицій для їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Торгівля людьми залишається актуальною проблемою для України. Протягом останніх років Центр «Ла Страда – Україна» надав допомогу більше ніж 1500 особам постраждалим від торгівлі людьми та насильства. Сама проблема торгівлі людьми зазнає змін, що створює складнощі для виявлення постраждалих та надання їм допомоги, ведення профілактичної роботи, а також ефективного розслідування таких справ. За даними МОМ в Україні спостерігається, зокрема, зниження кількості постраждалих, які повертаються з країн ЄС. Найбільш популярними країнами призначення для українців стають Росія та Польща. Випадки внутрішньої торгівлі людьми складають до 8%, від котрих переважно страждають діти та молоді дівчата, яких експлуатують у жебрацтві та сексуальній сфері. У більшості випадків Україна дедалі більше стає країною призначення для торгівлі людьми з метою трудової експлуатації у сільському господарстві та на будівництві. Збільшується кількість випадків трудової експлуатації [9].

Основу протидії торгівлі людьми складають норми міжнародного законодавства. Так, 15 листопада 2000 року резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї прийнятий Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, яким визначено, що «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів. На підставі цього ж протоколу кожна Держава-учасниця бере на себе обов'язок вживати таких законодавчих

та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних діяння, зазначені у статті 3 цього Протоколу, коли вони вчиняються навмисно [8].

На сьогоднішній день приблизно 180 країн мають законодавство, що дозволяє протидіяти проявам торгівлі людьми. Складність та багатогранність цього явища обумовили різні підходи до криміналізації діяння, а саме: кримінальні кодекси різних країн трактують цей злочин по-різному, в одних країнах торгівля людьми виділена в окремий склад злочину в інших – не виділена в окремий склад та переслідується в рамках інших наявних законів або не переслідується зовсім. Наприклад, торгівля жінками з метою примусу до заняття проституцією часто переслідується за статтями за контрабанду або за злочини, пов'язані з проституцією, як, наприклад, за сутенерство. Обмежена сфера застосування таких законів дає змогу особам, які займаються торгівлею людьми, отримувати порівняно м'яке покарання, незважаючи на серйозність і жорстокість такого злочину [3].

Україна також має норми, що передбачені для протидії торгівлі людьми, як зазначає О. Ємець, криміналізація торгівлі людьми в Україні відбулась у 1998 році, а з прийняттям 2001 року нового Кримінального кодексу відповідальність за такі дії передбачена ст. 149. Проте ця стаття мала суттєві недоліки, зокрема її диспозиція передбачала обов'язкове переміщення через державний кордон потерпілої особи. Логічно виникало запитання з очевидною відповіддю: а без переміщення через кордон торгівля людьми відбуватись не може? Крім того, постала потреба адаптувати законодавство до міжнародно-правових актів. Тому в 2006 році приймається нова редакція цієї статті, яка більше відповідає реаліям сьогодення. Диспозиція статті передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Незважаючи на позитивні зміни, і в такому вигляді стаття має певні вади. Еволюція формулювання кримінально-правової норми свідчить про бажання її удосконалити та підтверджує намір дотриматись зобов'язань щодо імплементації положень міжнародних актів у національне законодавство. Критика цієї оновленої редакції статті не припиняється, зокрема вказується на те, що нова стаття виявилась не бездоганною з точки зору юридичної техніки, що породжуватиме певні проблеми при її застосуванні. Є необхідність розширеного тлумачення таких понять, як «вербування», «переміщення», «шантаж», «уразливий стан особи», «переховування», «передача або одержання людини» з метою їх єдиного трактування та застосування правоохоронними органами. Роз'яснення таких понять з їх розмежуванням може подаватися в примітці до статті, а за відсутності такого – у постановках пленуму Верховного Суду України [1, с. 186-187].

Крім того, прийняття Україною у вересні 2011 року Закону «Про протидію торгівлі людьми» суттєво наблизило українське законодавство до найкращих міжнародних стандартів в цій сфері. Відтак, українське законодавство в цілому відповідає положенням Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (стаття 149 Кримінального Кодексу України, Закон України «Про протидію торгівлі людьми»). В Україні передбачено достатньо суворі та адекватні санкції за торгівлю людьми та пов'язані з нею злочини. У законі «Про протидію торгівлі людьми» міститься низка інноваційних положень, які стосуються захисту потерпілих від торгівлі людьми. Наприклад, з метою ефективної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, та

їх захисту створюється Національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми [4].

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» визначає, що боротьба з торгівлею людьми – система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності [6].

Це й же Закон визначає основні поняття. Зокрема: торгівля людьми – здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином. А також передбачає основні напрями державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, до яких відносять:

1) попередження торгівлі людьми шляхом підвищення рівня обізнаності населення, превентивної роботи, зниження рівня вразливості населення, подолання попиту;

2) боротьба із злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, шляхом виявлення злочинів торгівлі людьми, осіб, причетних до скоєння злочину, притягнення їх до відповідальності;

3) надання допомоги та захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми, шляхом удосконалення системи відновлення їхніх прав, надання комплексу послуг, впровадження механізму взаємодії суб'єктів у сфері протидії торгівлі людьми.

На виконання Закону України «Про протидію торгівлі людьми» було прийнято Постанову КМУ «Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року» яка передбачає, що метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності переслідування осіб, які вчиняють пов'язані з нею злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, що постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги [5].

В Постанові зазначається, що можливі два варіанти розв'язання проблеми торгівлі людьми та надання допомоги і захисту особам, що постраждали від неї.

Перший варіант полягає у розв'язанні проблеми торгівлі людьми шляхом здійснення системних заходів державними установами за рахунок бюджетних коштів. Недоліком зазначеного варіанта є те, що для його реалізації необхідні бюджетні кошти у значному обсязі.

Другий, оптимальний варіант передбачає налагодження співпраці державних установ з громадськими організаціями, зокрема впровадження ефективного механізму взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми, за такими напрямками, як: організація інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, спрямованої на запобігання потраплянню в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми; підвищення професійного рівня спеціалістів, які надають допомогу особам, що постраждали від торгівлі людьми, здійснюють їх реабілітацію та соціальну реінтеграцію; проведення постійного моніторингу ефективності заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми; підвищення якості надання послуг особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема шляхом впровадження стандартів надання соціальних послуг таким особам.

Незважаючи на наявність законодавства, що передбачає протидію торгівлі людьми, проблемні аспекти правового регулювання не вичерпано.

Зокрема, згідно Дослідження Української Гельсінської спілки з прав людини до основних організаційно-правових проблем порушення прав осіб, які страждають від торгівлі людьми відносяться наступні: 1) стаття 17 ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» визначає, що для забезпечення реалізації прав, передбачених Законом, особи, які постраждали від торгівлі людьми, можуть бути направлені до одного центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або до центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та притулків для дітей, у випадку, коли постраждала особа є неповнолітньою. Проте, відповідно до положень зазначених закладів, розроблених на підставі «Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги» (Постанова КМУ від 12 травня 2004 р. № 608), «Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» (Постанова КМУ від 28 січня 2004 р. № 87) та «Типового положення про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» (Постанова КМУ від 29 грудня 2009 р. № 1417), така категорія осіб, як постраждали від торгівлі людьми, не включена до переліку осіб, які мають право на отримання послуг у цих закладах. Крім того, існують складнощі з ідентифікацією постраждалих від торгівлі людьми серед загальної кількості клієнтів (осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах) зазначених закладів. Залишається проблемним питання надання допомоги постраждалим особам з інших країн, забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні; 2) відсутність в Законі та відповідних підзаконних актах положення про встановлення періоду реабілітації та обмірковування для осіб, відносно яких є підстави вважати, що вони постраждали від торгівлі людьми, також призводить до порушення прав постраждалих, особливо громадян інших країн. Вважається за доцільне внести зазначені положення, які містяться в ключових міжнародних документах, до національних нормативних актів, врахувавши існуючий досвід інших країн, де період реабілітації та обмірковування є вже сталою нормою; 3) незважаючи на наявність в ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» положень щодо необхідності оцінки ризиків повернення постраждалої особи до країни походження (ст. 16 «Права особи, яка постраждала від торгівлі людьми» та ст. 24 «Повернення або залишення дитини, яка постраждала від торгівлі дітьми»), нормативні документи, що були прийняті на виконання закону, не містять чіткої процедури проведення оцінки таких ризиків. Також дана процедура не включена в положення, якими керуються в своїй діяльності суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми; 4) мають місце складнощі та порушення і під час процесу відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення злочину торгівлі людьми. Серед них: формальний підхід слідчих до роз'яснення потерпілим їхніх прав заявити позов про компенсацію; необхідність довести факт моральних страждань; віддаленість експертних центрів та нечисленність атестованих судових експертів-психологів; відсутність практики міжнародного співробітництва щодо захисту майнових прав громадян України; недосконалий законодавчий механізм стягнення компенсації; недовірливість ст. 1177 Цивільного кодексу України щодо зобов'язань держави відшкодувати збитки потерпілим тощо; 5) досі не були прийняті стандарти щодо здійснення послуг у сфері протидії торгівлі людьми, які були розроблені та подані до Міністерства соціальної політики групою експертів – представників державних, неурядових та міжнародних організацій ще в 2010 р. [9].

Висновки. Протягом багатьох років Україна вважається країною походження постраждалих від торгівлі людьми. Проте останніми роками Україна стає також країною призначення. В Україну прибувають іноземні громадяни із країн, де тривають військові

конфлікти, у пошуках безпечного місця проживання. Саме вони можуть постраждати від торгівлі людьми на території України, так само, як і громадяни України, можуть потрапити у схожу ситуацію у власній країні.

Основу протидії торгівлі людьми складають норми міжнародного законодавства та прийняті на їх основі національні закони.

Серед проблемних аспектів реалізації Закону на практиці слід відзначити наступні: 1) категорія осіб, як постраждали від торгівлі людьми, не включена до переліку осіб, які мають право на отримання послуг у центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрів соціального обслуговування; 2) відсутність в Законі та відповідних підзаконних актах положення про встановлення періоду реабілітації та обмірковування для осіб, відносно яких є підстави вважати, що вони постраждали від торгівлі людьми, також призводить до порушення прав постраждалих, особливо громадян інших країн; 3) нормативні документи, що були прийняті на виконання закону, не містять чіткої процедури проведення оцінки ризиків повернення постраждалої особи до країни походження; 4) мають місце складнощі та порушення і під час процесу відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення злочину торгівлі людьми та ін.

Окремі питання, що пов'язані з торгівлею людьми і потребують коригування в сфері протидії, були сформульовані в Резолюції Міжнародного науково-практичного симпозиуму «Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми» (11-12 березня 2016 р. Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького). Зокрема, це:

– найбільше громадяни України потерпають від торгівлі людьми в Російській Федерації, Республіці Польща та інших країнах Європейського Союзу, Республіках Казахстан і Молдова;

– в окремих випадках Україна також є країною призначення для торгівлі людьми (трудова експлуатація в сільському господарстві та на будівництві);

– змінюється також і статеве співвідношення осіб, що постраждали від торгівлі, на сьогодні – 33% чоловіки і 77 – жінки;

– країни ЄС і Україна на сьогодні відчули вплив незаконної міграції на економіку та виявили проблеми правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Ємець О. Нормативно-правове забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні / Ємець О. // Вісник Академії управління МВС. – 2010. – №4(16). – С. 186-192.
2. Інформація міністерства соціальної політики України щодо системи надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sed-rada.gov.ua/city-reference/soc456aln456-poslugi/456nformac456ya-m456n456sterstva-soc456alno-pol456tiki-ukrani-schodo-sistemi-nadannya-dopomogi-postrazhdalim-v456d-torg456v1456-lyudmi>.
3. Кушнір О. Міжнародні стандарти протидії торгівлі людьми / О. Кушнір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goal-int.org/mizhнародni-standarti-protidii-torgivli-lyudmi/>.
4. Наскільки законодавство України у сфері протидії торгівлі людьми відповідає міжнародним стандартам? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_274.html.
5. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2015 року від 21 березня 2012 р. № 350. Постанова КМУ. За

- станом на 18.03.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-п>.
6. Про протидію торгівлі людьми. Закон України. За станом на 10.11.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
  7. Протидія торгівлі людьми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.redcross.org.ua/index.php?pageid=133>.
  8. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року (Протокол ратифіковано Законом № 1433-IV (1433-15) від 04.02.2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_791.
  9. Торговля людьми як порушення прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1362662821>.

Острогляд О. В. Нормативно-правовое основание противодействия торговли людьми

Исследование посвящено анализу нормативной базы противодействия торговли людьми. Рассматриваются как международные, так и национальные нормативно-правовые акты. Анализируются нормы Закона Украины «О противодействии торговле людьми». Определяются проблемные аспекты его реализации на практике. Предлагаются пути их решения на основе международного опыта.

Ключевые слова: *торговля, торговля людьми, потерпевший, страна прибытия, перемещение.*

Ostrohliad O. V. Normative-legal basis to combat human trafficking

Research is devoted to the analysis of the regulatory framework to counter human trafficking. We consider both international and national regulations. «On Combating Human Trafficking» analyzed the norms of the Law of Ukraine. Determined problematic aspects of its implementation in practice. The ways to solve them on the basis of international experience.

Key words: *trade, human trafficking, the victim, arrival country, movement.*

